

Dětská radost je tou nejlepší zkouškou správného vzdělávání

Rozhovor s Mgr. Kamilou Randákovou ze Společnosti Montessori ČR

Montessori ČR

S Mgr. Kamilou Randákovou, členkou stálého lektorského týmu a konzultantkou teorie a praxe Montessori pedagogiky, jsme si online povídaly o tom, jak to chodí v Montessori mateřských školách. Z jejího barvitého popisu si poměrně jasně a podrobně představíte, jak to v těchto školkách vypadá. Náš rozhovor tedy můžete vnímat jako zajímavou inspiraci – třeba vás pedagogika, jejíž základy položila v minulém století italská lékařka Maria Montessori, osloví anebo navede k tomu, abyste ve své školce něco změnili či dělali jinak.

Můžete přiblížit princip Montessori pedagogiky?

K důležitým principům, pokud se jedná o Montessori přístup k dítěti, patří podpora dětí v samostatnosti a objevování světa vlastní aktivitou, pomoc dětem při budování vlastního sebevědomí a sebejistoty, vedení dětí k dovednosti domluvit se v míru s ostatními, podpora dětí k volbě rozhodování se zodpovědností za výběr.

To, co se všeobecně popisuje jako principy, jsou způsoby, jak zařídit organizaci výchovy a vzdělávání. Maria Montessori popsala vývojové potřeby dětí v jednotlivých fázích vývoje a k tomu dodala prostředí, didaktické postupy a metody práce, které mohou dětem efektivně pomoci jejich potřeby – fyzické, sociální, mentální, psychické a duchovní... – v určité fázi vývoje uspokojit. Právě tím se řídíme v praktické přípravě prostředí pro vzdělávání. Základním principem je samotný přístup dospělých k dítěti jako „svému učiteli“, k někomu, kdo nám ukazuje, co už jsme zapomněli, a také k tomu, kdo bude utvářet budoucnost světa a může změnit to, co my velcí již nedokážeme dělat lépe.

V čem se liší Montessori pedagogika od jiných alternativních směrů známých například jako program Začít spolu či waldorfský systém?

Nemám moc ráda slovo alternativní ve spojení s popisy školních programů – alternativní jsou vlastně všechny programy, protože podle rámcového programu si svůj program každá škola připravuje na míru. Program Začít spolu vychází z Montessori pedagogiky a využívá některé přístupy k dítěti. Waldorfský a Montessori systém jsou

rozdílné svými organizačními přístupy, rolí učitele, nabídkou obsahu vzdělávání v jednotlivých vývojových obdobích dítěte...

V Montessori školách preferujeme věkově smíšené skupiny dětí, spolupráci a vzájemné učení. Typické je připravené prostředí s nabídkou pomůcek a materiálů, tříhodinové bloky volné práce dětí. Důležité je nesoutěživé prostředí s vedením dětí k vlastní kontrole práce. Zodpovědnosti průvodce dítěte – rodiče nebo učitele – je připravovat pro dítě prostředí, kde si může samo řídit svoje učení a učit se být samostatné. Průvodce má sledovat, jak si dítě se vším, co je mu nabízeno, poradí. Máme dobře propracovaný celý vzdělávací systém – pomůcky, materiály pro práci dětí, organizační přístupy. Hlavní autoritou není učitel, ale samo dítě. Za důležité považujeme respektující přístup k dítěti a organizaci „volné práce“ – to je způsob učení, kdy si dítě

v přiměřeně podnětném prostředí vybírá a volí samo, co se bude učit. Velký důraz je kladen na respektující komunikaci s dětmi, svobodu pohybu a podporu vlastní aktivity.

Jak vypadá běžný den v mateřské školce s tímto zaměřením? V čem se liší od „nealternativní“ školky?

Ráno se děti postupně scházejí a zapojují se ve třídě do volné práce – vybírají si v policích aktivity a pomůcky, které je zajímají a s nimiž chtějí pracovat. Každý může mít jinou činnost, případně mohou pracovat i společně. Učitelé pomáhají dětem s výběrem, ukazují, jak na to, a podporují děti ve vlastním experimentování a objevování. Během volné práce se některé děti podílejí na přípravě svačिनového menu a potom se podle své potřeby chodí nasvačit – obslouží se samy, prostřou si a uklidí po sobě. Před odchodem na venkovní

Přehled praktických principů pro vzdělávací prostředí:

- ♥ Nejlépe se dítě učí to, k čemu je vedeno svým vývojem a o co projevuje soustředěný zájem.
- ♥ Spolupráce ve věkově smíšených skupinách je pro učení dětí velkým přínosem.
- ♥ Zapojení rukou a možnost pohybu podporují učení.
- ♥ Dodržování společných pravidel a mírová komunikace jsou projevem respektu k druhým.
- ♥ Prostor pro vlastní vyjádření a názor a svobodná volba vedou k osobní spokojenosti.
- ♥ Možnost sebehodnocení nahrazuje učení spojené s odměnami nebo tresty.
- ♥ Informace a poznatky mají být v souvislostech a propojovány s konkrétními podněty a skutečným prostředím.
- ♥ Řád v čase, organizaci, uspořádání prostoru a vztazích utvářejí bezpečné prostředí.
- ♥ Průvodci mají k dětem partnerský přístup a podporují jejich lidskou důstojnost.
- ♥ Učitel připravuje podnětné prostředí pro učení a podporuje děti v samostatnosti a aktivitě.

činnosti se děti scházejí v komunitním kruhu (v Čechách tomu říkáme „jdeme na elipsu“) – něco si vyprávějí, ukazují, třeba také zpívají a společně si sdělují, co je zajímavá nebo co připraví učitelky. Každý den také „chodí po linii“ (linie ve tvaru oválu nebo elipsy) – to je speciální pohybové cvičení, které dětem pomáhá v pohybové koordinaci, koncentraci a vzájemném respektu. Potom odcházejí ven – učitelé jim dopřejí dostatek času a klidu, aby se mohly samostatně oblékat a navzájem si při tom pomáhaly.

Venku chodí na vycházky, na zahradu, na hřiště a opět mají svoji volnou hru a bezpečnou svobodu pohybu. V poslední době se Montessori školky podle svých možností snaží připravovat dětem zahradní a venkovní pracovní aktivity, které jsou užitečné a pro děti velmi atraktivní – hrabou záhonky, sázejí semínka a pečují o rostliny, pracují se dřevem, něco budují... Potom se vrací na oběd, u kterého si opět samy prostírají, nalévají pití a polévku a také uklízejí – umývají si talířky a příbor (před dalším vložením do myčky). V zahraničních Montessori školkách jsme viděli, že odpočívají jen děti do 3 let věku, ale v českých školkách se odpočívání a čtení dětem po obědě většinou tradičně dodržuje. Odpoledne mají děti zpravidla opět volnou práci ve vnitřním nebo venkovním prostředí a nabídku svačinky, kterou si připraví a snědí podle své chuti.

Během volné práce dopoledne i odpoledne je v nabídce celá škála možností: praktické pracovní činnosti, činnosti z oblasti senzoryckého rozvoje, jazykové aktivity se čtením a psaním, práce s matematickými pomůckami, nabídky pro výtvarné, hudební či pohybové činnosti a různorodé vyrábění, aktivity ze zeměpisu a přírodovědy, konstrukční stavebnice a pomůcky – a prostor pro další činnosti, které si děti vymyslí samy. Někdy se nabízí také vaření nebo pečení – to je u dětí hodně oblíbené.

Když pro dítě přijde rodič, zpravidla se ještě zdrží ve třídě. Dítě si potřebuje něco dodělat nebo chce svému dospělému něco ukázat, ještě se nestihlo nasvačit, popřípadě si rodič jen sedne

a dívá se. Chceme, aby děti a rodiče mohli ve školce pobýt společně a užili si to v klidu a pohodě.

Montessori systém je znám používáním speciálních pomůcek. Můžete, prosím, některé popsat? V čem se liší od pomůcek a hraček v běžných MŠ?

Mateřské školy pro děti od 3 do 6 let jsou vybaveny „skutečným“ praktickým prostředím – malé funkční kuchyňky, dřez s tekoucí vodou, sporák, trouba, náčiní a nádobí, které se používá k jídlu. V poličkách jsou aktivity jako z mamčininy kuchyně, na kterých děti trénují činnosti, které pak skutečně potřebují umět v běžném životě: přesypání, nalévání, třídění, krájení, strouhání, práci s kuchyňským náčiním, mlýnkem... Potom jsou připraveny košíčky s potřebami k praktickým činnostem – třeba pro leštění zrcadla, utírání stolů, pro správné mytí rukou, péči o rostliny ve třídě, praní prostírek, šití, trénink různých druhů zapínání, skládání ubrousků. A třeba také toaletní stoleček pro krášlení s hřebínky, sponkami a věcmi, které se dětem líbí.

Místo obvyklých hraček je v dalších policích speciální materiál pro podporu smyslového vnímání. Například sada pomůcek pro rozvoj zrakového vnímání zahrnuje 10 různě velkých krychlí, různě širokých kvádrů, 10 tyčí odstupňované délky, 4 bloky se 40 válečky, které přesně pasují do různě velkých otvorů..., ale to je jen zlomek na ukázkou. Každá pomůcka pro rozvoj senzoryckého vnímání umožňuje dítěti experimentovat, uspořádat a pochopit souvislosti mezi smyslovými vjemy, které zná z běžného života. K dispozici jsou i pomůcky pro vnímání teploty nebo porovnávání chuti a vůní.

V oblasti pro jazykový rozvoj naleznete písmena, obrázkové sady pro čtení, grafomotorické pomůcky pro přípravu na psaní. V oblasti pro matematiku je mnoho pestrých a zajímavých pomůcek, s nimiž se děti učí počítat – někdo do deseti, někdo do deseti tisíc nebo i do milionu... Jazyk a matematika nepředstavují žádné

drilovací učení, ale jde o hry s pomůckami, které si dítě může vybrat, pokud ho písmena nebo čísla zajímají.

V oblasti zeměpisu najdete třeba glóbus s barevnými kontinenty a dřevěné puzzle-mapy, oblíbené vlnky států, modelínu a misky, v nichž si děti modelují formy vody a pevniny, krabičky s předměty a obrázky typickými pro jednotlivé kultury nebo oblíbené modely zvířátek typických pro jednotlivé biotopy. Mnoho pomůcek je k dispozici také pro oblast přírodovědy, zejména skutečné přírodniny, které děti pozorují venku nebo si přinesou do třídy. Školky si rovněž pořizují třeba pracovní ponk a nářadí pro práci se dřevem, šroubování a vyrábění.

Některé pomůcky se kupují ve speciálních Montessori obchodech, jiné si poskládáme z toho, co nakoupíme v domácích nebo výtvarných potřebách, mnohé si pedagogové ušijí nebo vyrobí sami...

Od září vstupuje platnost novela školského zákona podporující inkluzi. Vy jste předběhli ministerstvo, neboť Montessori program pro inkluzi probíhal již v roce 2012. Můžete popsat výsledky tohoto projektu, případně odpovědět na otázku, jak Montessori pedagogika přistupuje k inkluzi?

Zmíněný projekt byl zaměřen na základní školy. Účastníky byli učitelé, kteří mají ve svých třídách děti se speciálními vzdělávacími potřebami a chtěli se inspirovat Montessori přístupem a učebními materiály k tomu, aby mohli více individualizovat svoji práci, pomoci dětem s obtížemi, nebo naopak poskytnout samostatnou práci dětem, které jsou v něčem zdatnější. Bylo to velice zajímavé, protože každý pedagogický tým potřeboval do své školy trochu něco jiného. Práce učitelů ukázala, že pomůcky samy k inkluzivnímu prostředí nestačí, že je potřeba měnit také některé organizační formy a přístup, například změnit frontální uspořádání a vedení třídy, naučit děti spolupracovat, poskytovat jim úkoly pro samostatnou práci, změnit způsob hodnocení výsledků učení.

Montessori škola opravdu předběhla dobu – je zcela současná a stále v mnohém hodně napřed. Naše principy práce, organizace vzdělávání, práce učitelů, výukové prostředí..., to je opravdu základ pro vytváření inkluzivního prostředí. Montessori školy se nemusejí inkluze obávat – jsou přirozeně otevřené pro jednotlivce s individuálními potřebami.

Společnost Montessori ČR se snaží i nadále podporovat přípravu inkluzivního prostředí – v poslední době inspi-

rací ze zahraničí o Montessori terapii, překladem publikace „Montessori inkluze“, setkáním učitelů a sdílením dobré pedagogické praxe z Montessori škol, kde pracují s dětmi podle Montessori programu také na 2. stupni. V Montessori třídách je běžné, že jsou děti, které potřebují podporu asistenta nebo něco „jinak“.

Existuje v Montessori školách nějaká specifická příprava předškoláků na vstup do školy? Máte případně zmapováno, na jaké ZŠ chodí děti z „vašich“ školek? A víte, kolik je v ČR zhruba školek a škol hlásících se k vašemu programu?

V současné době evidujeme asi 50 škol, které mají třídy ZŠ s programem Montessori (až na výjimky pouze na 1. stupni ZŠ) a kolem 150 mateřských škol s ŠVP Montessori. Tento program, případně některé jeho prvky, využívají též mateřská centra, lesní školky i běžné MŠ. Celý Montessori program je promyšlenou přípravou na školu a další životní růst, takže pokud se dítě do školky dostane včas a průvodci odvedou kvalitní práci, jsou děti na školu velmi dobře připraveny, co se týče samostatnosti, komunikace a slovní zásoby, povědomí o světě, ale i pracovních a sociálních návyků. Samozřejmě záleží také na domácím zázemí a přístupu rodičů. Pokud není v místě škola s navazujícím Montessori programem, nastupují děti do jiných škol. Není to problém, jen třeba při sezení v lavici, výuce podle struktury rozvrhu a frontálním vedením nemožno využít všechno, co si už jako malí človíček osvojili.

Nedávno jsme v rámci ESF projektu ověřovali program přípravy na školy „Šance pro vaše dítě“. Byl velmi úspěšný – líbil se dětem, rodičům i učitelům. Máme k němu připravenou metodiku, která vychází z Montessori přístupu, jednou ročně pořádáme školení dalších učitelů, kteří pak dostanou metodiku a materiály pro rodiče. Program mohou podle metodiky připravovat školky nebo školy pro předškoláky s jejich rodiči – ti jsou důležitými účastníky společně se svými dětmi.

Pokud se někdo rozhodne realizovat program Montessori ve školce, co pro to musí udělat, respektive jaké jsou nutné podmínky a jaká školení učitele čekají?

Pokud někdo chce pracovat ve specifickém programu, vždy se na to musí specificky připravit. Může si mnohé přečíst, pobýt někde na stážích v praxi, hledat videa a informace na internetu nebo se přihlásit do on-line vzdělávání či s odvahou naskočit a učit se za pochodu od zkušených kolegů...

Zatím se však jako velmi efektivní a podporující stále ukazuje absolvování tréninkového vzdělávacího Montessori kurzu, na němž se pravidelně setkáte se stejnými nadšenci, můžete s nimi sdílet a vyměňovat si zkušenosti, vzájemně se obohacovat a společně se učit – přesně podle Montessori pohledu na efektivní vzdělávání v pestré věkové skupině s nejrůznějšími životními zkušenostmi.

Ve společnosti Montessori ČR otvíráme ročně dva MŠ vzdělávací kurzy Montessori akreditované MŠMT pro DVPP a stále máme velmi pozitivní zpětnou vazbu. Po absolvování kurzu máte už představu o tom, co je třeba připravit, zorganizovat, zařídit, nakoupit, co je nutné vysvětlit rodičům. Pozor však, Montessori kurzy, ani ty zahraniční, nenahrazují v ČR zákonnou pedagogickou kvalifikaci.

Pokud chcete s Montessori programem začít, musíte být hlavně nadšení a přesvědčení, že jde o správný přístup pro vás i pro děti. Podporou jsou stejně naladěné kolegyně a rodiče. Začněte přetvářet prostředí třídy pro podporu samostatnosti a pracovních aktivit dětí, upravovat organizaci dne pro čas na volnou práci, důležitý je způsob komunikace s dětmi a také je nutné sestavit Montessori školní vzdělávací program přesně pro vaši MŠ... Materiální zázemí mnohé začínající školky budují postupně podle finančních možností.

Děkuji za rozhovor a za to, že jste si ve svém nabitém programu našla čas pro náš časopis. ■

*S Kamilou Randákovou rozmlouvala
Martina Ježková*